

δοσης του έργου (1836, 1840, στη συνέχεια ανατυπώνεται μόνο η δεύτερη έκδοση). Όπως μπόρεσε να αποδείξει ο Gustav Soyter στη διδακτορική του διατριβή στον Karl Krumbacher στον Μόναχο, *Unterruchungen zu den neufriechirchen Spruchkomödien Babylonisa von D.K. Byzantine und Korakistika von K.V. Rhizos*, Diss. München 1912, από έκδοση σε έκδοση διατηρούνται τα ίδια σφάλματα, διορθώνονται ορισμένα και προστίθενται άλλα. Η έκδοση του Ευαγγελάτου, η οποία για πρώτη φορά παραθέτει και τις δύο γραφές του Βυζάντιου, δεν αποτελεί εξαίρεση, και καλό θα ήταν να προσφερθεί μια νέα χρηστική έκδοση, με την ορθογραφική ενοποίηση της φωνολογικής απόδοσης των ιδιοματισμών και ένα πιο εξαντλητικό γλωσσάριο, το οποίο δεν ικανοποιεί σε καμιά από τις έως τώρα εκδόσεις, μαζί με τις άλλες τρεις κωμωδίες του Βυζάντιου, ώστε να υπάρχει το συνολικό δραματικό έργο του σ' έναν προσιτό τόμο, σχολιασμένο και με αναλύσεις, γλωσσικές και δραματουργικές, για ανάγνωση και μελέτη. Ο πρόλογος του επιμελητή (σσ. 9-22) δεν προσθέτει, συγκρινόμενος με τον πρόλογο της έκδοσης του 1972, τίποτε σχεδόν καινούργιο, τουλάχιστον από πραγματολογική άποψη. Η παράθεση των κειμένων αρχίζει με τη δεύτερη έκδοση της *Βαβυλωνίας* (σσ. 25 εξ.), περνάει ύστερα στην πρώτη (σσ. 149 εξ.), για να φτάσει ύστερα στη *Γυναικοκρατία* (σσ. 257 εξ.), η οποία αριθμεί πολύ λιγότερες εκδόσεις (1841). Δεν υπάρχει καμιά παραπομπή σε άλλες εκδόσεις ούτε για σχετική βιβλιογραφία (βλ. τώρα Β. Πούγχερ: *Ανθολογία νεοελληνικής δραματολογίας*, τόμ. Β' Αθήνα 2006, σσ. 255 εξ.). Το γλωσσάριο (σσ. 365 εξ.) στηρίζεται στις εξηγήσεις που δίνει ο ίδιος ο συγγραφέας σε υποσημειώσεις των δύο έργων του, και σε αγκύλες προστίθενται μερικές νέες. Ένας πρόχειρος έλεγχος όμως πείθει αμέσως ότι και σ' αυτή τη μορφή δεν επαρκεί ούτε γίνεται καμιά εξήγηση της χρήσης και της διαμόρφωσης των ιδιομάτων (στην περίπτωση του Ανατολίτη της ιδιολέκτου) (βλ. Β. Πούγχερ: *Η γλωσσική σάτιρα στην ελληνική κωμωδία του 19^{ου} αιώνα. Γλωσσοκεντρικές στρατηγικές του γέλιου από τα «Κορακιστικά» ως τον Καραγιοζή*, Αθήνα 2002, σσ. 246-284). Τα παραδοσιακά παλαιά κείμενα του ελληνικού θεάτρου θα άξιζαν περισσότερη φιλολογική στοργή, εμβριθέστερο και περιεκτικότερο σχολιασμό και προσεκτικότερη και πιο εμπειροστατωμένη φροντίδα εκ μέρους των νέων εκδοτών.

ΒΑΛΤΕΡ ΠΟΥΧΝΕΡ

TINA Krontiris / Jyotsna Singh (eds.)

Shakespeare Worldwide and the Idea of an Audience (Grammar/Γράμμα 15 special issue), Aristotle University of Thessaloniki 2007, 253σ., εικ., ISBN 1106-1170.

Το Περιοδικό Θεωρίας και Κριτικής *Γράμμα*, που εκδίδει το Αγγλικό Τμήμα του Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, έχει προσφέρει και στο παρελθόν αφιερώματα που αφορούν το θέατρο και ετοιμάζει για το έτος 2009 (τόμ. 17) ένα αφιέρωμα «The Text Strikes Back: The Dynamics of Performativity». Το concept του Σαίξπηρ που ταξιδεύει σ' όλο τον κόσμο και μπαίνει σε λογής διαφορετικά συμφραζόμενα βρίσκεται και στη βάση της σύλληψης αυτού του τεύχους: υπάρχουν πολλοί Σαίξπηρ στις διάφορες χώρες και τους διαφορετικούς πολιτισμούς. Το εξηγούν οι εκδότριες στην «Introduction» (σσ. 7 εξ.): «*Shakespeare Worldwide and the Idea of an Audience* attends to this new critical focus on the formation of audiences by emphasizing the dynamic, fluid relationship between any cultural product based on Shakespeare and its targeted consumers, be they spectators in a theater/cinema or readers. It dif-

fers from other, related publications in that it insists on viewing ‘audience’ not as a synonym for ‘reception’ but as an aspect of it deserving special attention. It thus encompasses both the concerns of the cultural reception of Shakespeare worldwide and the more specific ones of the theatrical reception – how the spectators viewing a Shakespeare performance in the auditorium relate to the conditions outside. Indeed, one thing that all of the essays in this collection have in common is that they address the issue of audience directly, often focusing on the stage-audience relationship in all its complexity. Our original intent was to collect essays from all areas of audience-targeted Shakespeare material – translations, annotations, adaptations, school editions, cinematic and stage productions – and form a wider range of chronological spans and geographical locations» (σσ. 7 εξ.) Αυτός βέβαια ήταν ένας πολύ φιλόδοξος στόχος, ο οποίος θα γέμιζε πολλούς τόμους. Έτσι η ιχνηλάτηση του «τοπικού» και του «αξιόδευτου» Σαίξπηρ έμεινε ενδεικτική, αλλά δίνει μια ιδέα για την ιστορία της πρόσληψης του Άγγλου δραματουργού, που βρίσκεται πάντα μόνος του στην κορυφή στις προτιμήσεις των παγκόσμιων ρεπερτορίων. Μια εξαντλητική perception history of Shakespeare μάλλον δε θα γραφτεί ποτέ.

Η εισαγωγή αναλύει εν συντομία και τις επιμέρους εργασίες. Επειδή τα διάφορα άρθρα οδηγούν σε έναν αρκετά διαθλασμένο χωροχρόνο και μια θεματική εμβέλεια πολύ μεγάλη, οι εκδότριες προσπαθούν, συγκρατώντας τους τοπικούς Σαίξπηρ με τα πολιτικά και πολιτισμικά συμφραζόμενα των εκάστοτε θεατών, να ορίσουν θεματικές ενότητες, που να δέσουν, να διαρθρώσουν και να ομαδοποιήσουν τα 10 μελετήματα που εκδίδονται. Αρχίζουν με «Profession and Amateur Audiences: a Comparative Overview», όπου τοποθετείται μόνο του το βασικό άρθρο του Michael Dobson, «Sowing the *Dragon’s Teeth*: Amateurism, Domesticity, and the Anglophone Audience for Shakespeare, 1607-2007» (σσ. 27 εξ.): επειδή μια τέτοια ιστορία της πρόσληψης του Σαίξπηρ σε αγγλόφωνες χώρες πάνω στους αιώνες πρακτικά είναι αδύνατο να δοθεί, ο συγγραφέας στέκεται σε τρεις σταθμούς, συγκρίνοντας τους στη συμβολικότητά τους: 1623 η πρώτη έκδοση των Folio, 1774 η πρώτη έκδοση της πρώτης μονογραφίας για τον Σαίξπηρ, και 1932 τα εγκαίνια της Folger Shakespeare Library στην Ουάσιγκτον και η αναστήλωση του Shakespeare Memorial Theatre στο Stratford upon Avon. Κατά τα άλλα στέκεται κυρίως στις ερασιτεχνικές παραστάσεις των έργων του Άγγλου δραματουργού. Ακολουθεί άλλη θεματική ενότητα: «The Renaissance Audience-within-an-Audience», μέσα στα πλαίσια της οποίας δημοσιεύονται δύο μελέτες: της Sandra Logan, «Shakespeare’s Audience and the Staging of Interpretive Ambiguity» (σσ. 49 εξ.), εστιάζοντας την προσοχή της κυρίως στον *Ερρίκο Ε΄* και *Titus Andronicus*, και της Effie Botonaki, «The Audience of the Jacobean Masque, with a Reference to *The Tempest*» (σσ. 67 εξ.) στην όψιμη τραγωδία της *Τρικυμίας* ένα τέτοιο κομμάτι της αυλικής διασκέδασης προς τιμήν του βασιλέα, όπου τα όρια ανάμεσα σε μεταμφιεσμένους ηθοποιούς και τους θεατές είναι ρευστά, παρουσιάζεται επί σκηνής. Ακολουθεί η ενότητα «Censorship Surveillance, and the Formation of Audiences», που περιέχει τρεις μελέτες: της Irena Makaryk, που μας οδηγεί στην μετεπαναστατική σοβιετική ένωση, «The Perfect Production: Les Kurbas’s Analysis of the Early Soviet Audience» (σσ. 89 εξ.), παρουσιάζοντας την έρευνα του ρωσικού θεατρού κοινού με ερωτηματολόγια, που έκανε ο Ουκρανός σκηνοθέτης Les Kurbas (1887-1937) – εδώ ο θεματικός λόγος με τον Σαίξπηρ διακόπτεται κάπως, της Hana Worthen, «Within and Beyond: Pavel Kohout’s *Play Makbeth* and its Audiences» (σσ. 111 εξ.), που μας οδηγεί στην Τσεχοσλοβακία της «άνοιξης της Πράγας», και της Anna Cetera, «“Be patient till the last”: the Censor’s Lesson on Shakespeare» (σσ. 133 εξ.), που μας μεταφέρει στην Πολωνία της δεκαετίας του 1960, όταν οι ερμηνείες του Σαίξπηρ από τον Jan Kott διαβάστηκαν ως

κρουφή κριτική του κομμουνιστικού καθεστώτος. Και ακολουθεί η τελευταία θεματική ενότητα, «Audience Response and Ideological Negotiations», που περιέχουν τέσσερα μελετήματα: της Nandi Bhatia, «Different *Othello(s)* and Contentious Spectators: Changing Responses in India» (σσ. 155 εξ.), που εστιάζει στην αποικιοκρατική παραγωγή του 1848 στην Καλκούτα, στο «Shakespeare Wallah» το 1965, τον *Οθέλλο* ως χοροδράμα σε ύφος Kathakali 1996 και την Bollywood-διασκευή σε κινηματογράφο στο *Om Kara* του Vishal Bhardwaj 2006· της Mara Yanni, «Shakespeare and the Audiences of the Greek Traveling Actors» (σσ. 175 εξ.), αναπτύσσοντας (με πολλές ελλείψεις και λίγο υλικό) την πρόσληψη του Σαίξπηρ στους ελληνικούς μετακινούμενους θιάσους στις τελευταίες δεκαετίες του 19^{ου} αιώνα (ίσως στη διδακτορική της διατριβή *Shakespeare's Travels: Greek Representations of Hamlet in the Nineteenth Century*, Athens, University of Athens Press 2005 να βρίσκει κανείς περισσότερο υλικό): της Mariangela Tempera, «“’Twas Me Who Combed Her Hair”: Audience Participation in Two Italian Rewritings of *Othello*» (σσ. 193 εξ.), που εστιάζει στο short film του Pasolini *Che cosa sono le nuvole?* 1968 και ένα θεατρικό έργο του educational theatre που σχετίζεται με αυτό, *Un bacio ... un bacio ancor ... un altro bacio* 1993, και της Ξένιας Γεωργοπούλου, «Parting “totally sucks”: Filming *Romeo and Juliet* for Generation X» (σσ. 211 εξ.), που αναλύει δύο ταινίες, του Baz Luhrmann και *Romeo and Juliet* του Lloyd Kaufman. Ακολουθούν ακόμα μερικές βιβλιοκρισίες για το θεματικό πλαίσιο του τεύχους (σσ. 229 εξ.). Summa summarum ένα ενδιαφέρον αφιέρωμα, που δίνει μια ιδέα για τις διακλαδώσεις της πρόσληψης του Άγγλου δραματουργού και τις «χρήσεις» του σε διάφορα πολιτισμικά και πολιτικά συγκείμενα και μπροστά σε διαφορετικούς θεατές.

ΒΑΛΤΕΡ ΠΟΥΧΝΕΡ

ANTONIO MATESIS

Il Basilio. Dramma in cinque atti, a cura di Cristiano Luciani, Edizione Nuova Cultura, Roma 2008 (Collana di Studi Neogreci 4), 205σ., 1 εικ., ISBN 978-88-6134-140-1.

Ο Cristiano Luciani, εξαίρετος Ιταλός νεοελληνιστής, ο οποίος υποστήριξε πρόσφατα στο Τμήμα Θεατρικών Σπουδών του Πανεπιστημίου Αθηνών τη διδακτορική του διατριβή: *Των αρμάτων οι ταραχές, τον έρωτα η εμπόρεση. L'amore e gli amori. Γκισότρες στην ελληνική και ιταλική λογοτεχνία από το Μεσαίωνα έως το Μπαρόκ (14^{ος} – 17^{ος} αιώνας)*, γνωστός για τις μελέτες και κριτικές εκδόσεις του της όψιμης δημόδους βυζαντινής λογοτεχνίας (*Ο Κάτης και ο Ποντικός* 2001, *Ομιλία του νεκρού βασιλιά* 2005), καθώς και της ιταλόφωνης παραγωγής της κρητικής λογοτεχνίας (Giancarlo Persio: *La nobilissima barriera della Canea. Poema cretese del 1594* 1994, Francesco Bozza: *Fedra* 1996, Antonio Pandimo: *L'amorosa fede* 2003, *Manierismo Cretese* 2005). Λιγότερα γνωστός είναι οι νεοελληνικές μεταφράσεις του (*Voci dalla Grecia moderna* 2006, *Montale, Kavafis e la Grecia moderna* 2006, E. Tagonidi-Maniatakis: *Acrobati del Caos* 2007): μέσα στα πλαίσια των μεταφραστικών αυτών προσπαθειών ο Luciani παρουσιάζει μια νέα μετάφραση (μετά τον Filippo Maria Pontani το 1962) του *Βασιλικού* του Μάτεσι. Μια προσεγμένη Introduzione (σσ. 9-41) πληροφορεί τον Ιταλό αναγνώστη για το θέατρο στα Επτάνησα (με πλήρη βιβλιογραφική κάλυψη και εμποπεία), για τον Αντώνιο Μάτεσι, το έργο και τον κύκλο του, για τις εκδόσεις του *Βασιλικού* (1859,